

Efnahags- og viðskiptanefnd
Skrifstofa Alþingis, nefndarsvið
Austurstræti 8-10, 101 Reykjavík

Reykjavík, 8.11.2022

Efni: Umsögn Alþýðusambands Íslands um tillögu til þingsályktunar um réttlát græn umskipti á 153. löggjafarþingi, 2022-2023. Mál nr. 90.

Alþýðusamband Íslands styður tillögu til þingsályktunar um að ríkisstjórn Íslands setji fram uppfærða, tímasetta og fjármagnaða aðgerðaráætlun sem tryggi réttlát græn umskipti, í samráði við verkálýðshreyfinguna og aðra aðila. Alþýðusamband Íslands tekur undir áherslur þingsályktunartillögunnar og markmið hennar um að koma í veg fyrir ójafnrétti sem getur hlotist af loftslagsbreytingum og aðgerðum til að stemma stigu við þeim og að tryggja verði að græn umskipti yti undir jöfnuð í samfélaginu.

Efni þingsályktunartillögunnar er í samræmi við áherslur ríkisstjórnarinnar í loftslagsmálum en í stjórnarsáttmála ríkisstjórnarflokkanna þriggja er kveðið á um að hugmyndafræði réttlátra umskipta verði leiðarstef í yfirstandandi breytingum vegna loftslagsváringar og tæknibreytinga¹. Efni þingsályktunartillögunar samræmist stefnu Alþýðusambands Íslands² og stefnu Alþjóðavinnuálagstofnunarinnar³ um réttlát umskipti. Þingsályktunartillagan er einnig í takt við tillögur Evrópusambandsins sem birtast í „Fit for 55“ pakkanum sem inniheldur tillögur að nýjum verkefnum og breytingum á löggjöf Evrópusambandsins, sem eiga að stuðla að því að ESB nái markmiðum sínum um kolefnishlutleysi árið 2050 og tryggja að stefnumótun ESB sé í samræmi við loftslagsmarkmið sem ráðið og Evrópuþingið hafa samþykkt. Eitt yfirmarkmið tillagnanna er að tryggja réttlát og sanngjörn umskipti á leið í átt að kolefnishlutleysi⁴.

Réttlát umskipti snúast um að hámarka efnahagslegan, samfélagslegan og umhverfislegan ávinning af loftslags- og tæknibreytingum, og lágmarka neikvæð áhrif á almenning og launafólk. Með réttlátum umskiptum er átt við að tækifærum og byrðum sem felast í þeim breytingum sem loftslagsbreytingar og aðgerðir til að stemma stigu við þeim hafa með sér í för, sé dreift með réttlátum og sanngjörnum hætti. Til að svo megi verða þarf stefnumótun og aðgerðir í loftslagsmálum að byggja á réttlæti og jöfnuði. Réttlát umskipti snúast einnig um að ráðist verði í markvissar aðgerðir til að stemma stigu við loftslagsbreytingum og aðlögun vegna þeirra. Ef ekkert verður að gert eða ef stjórnvöld grípa of seint inn í mun það bitna á almenningi þessa lands og annars staðar. Þá eru réttlát umskipti forsenda þess að samfélagsleg sátt verði um þær breytingar sem þarf að ráðast í til að Ísland standi við alþjóðlegar skuldbindingar og markmið sín um samdrátt í útlosun og kolefnishlutleysi.

¹ <https://www.stjornarradid.is/library/05-Rikisstjorn/Stjornarsattmali2021.pdf>

² https://www.bsr.is/static/files/Utgefid_efni/rettlat_umskipti_skyrsla.pdf

³ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>

Alþýðusamband Íslands tekur undir að uppfærð aðgerðaráætlun verði gerð í samráði við verkalýðshreyfinguna en samráð við verkalýðshreyfinguna í tengslum við loftslagsaðgerðir og aðra stefnumótun í loftslagsmálum hefur verið ábótavant. Verkalýðshreyfingin þarf að koma að allri ákvarðanatöku og stefnumótun tengdri loftslagsbreytingum enda um mikla hagsmuni að ræða fyrir launafólk og samfélagið í heild. Þá þurfa stjórnvöld að eiga samráð og samtal við almenning í landinu um hvernig sé hægt að tryggja réttlát umskipti. Stjórnvöld í öðrum löndum hafa þegar hafið slíkt samtal. Sem dæmi má nefna að stjórnvöld í Kanada hafa ýtt úr vör ferli samráðs og stefnumótunar við almenning þar sem þau leita ráða hjá íbúum landsins varðandi hvernig standa skuli að réttlátum umskiptum þar í landi⁵.

Greining og stefnumótun

Í greinargerð með þingsályktunartillögunni er farið yfir nauðsyn þess að Ísland setji aukinn kraft í loftslagsaðgerðir og veiti meira fjármagni í þær með réttlát umskipti að leiðarljósi. Að mati Alþýðusambands Íslands er nauðsynlegt að setja fram nýja uppfærða aðgerðaáætlun til að tryggja réttlát, græn umskipti enda hafi núverandi aðgerðaráætlun ekki verið mótuð með tilliti til réttlátra umskipta. Núverandi aðgerðaáætlun í loftslagsmálum sem var fyrst sett fram árið 2018 og uppfærð árið 2020, án þess að búið væri að meta loftslagsaðgerðirnar með tilliti til réttlátra umskipta og félagslegra áhrifa. Í uppfærðri aðgerðaáætlun sem nú er í gildi er kveðið á um að áætlunin muni verða rýnd með tilliti til áhrifa aðgerða á mismunandi tekjuhópa. Þá verði hún einnig greind með tilliti til kostnaðar- og ábata og þjóðhagslegra áhrifa aðgerða⁶. Í mars 2021 samdi umhverfisráðuneytið við Hagfræðistofnun sem var falið að framkvæma þessa greiningu og í júlí 2022 kom út skýrsla þar sem lagt var mat á kostnað og ábata af 22 aðgerðum af 48 í aðgerðaráætlun stjórnvalda. Þá voru áhrif þeirra á einstaka þjóðfélagshópa metin.

Niðurstöður skýrslunnar benda til að aðgerðir stjórnvalda í loftslagsmálum ýti undir ójöfnuð og séu óhagkvæmar. Alþýðusamband Íslands fagnar því að einhver greining hafi farið fram á mati á félagslegum áhrifum loftslagsaðgerða en telur að mun umfangsmeiri og dýpri greining þurfi að fara fram sem nær yfir allar loftslagsaðgerðir í aðgerðaáætlun stjórnvalda sem og aðrar aðgerðir sem tengjast loftslagsmálum.

Nauðsynlegt er að greina loftslagsaðgerðir út frá réttlæti og meta hvaða loftslagsaðgerðir séu til þess fallnar að auka jöfnuð og bæta lífskjör. Alþýðusamband Íslands telur ekki fullnægjandi að framkvæma greiningu á áhrifum aðgerða í aðgerðaáætlun í loftslagsmálum eftir á heldur verði hún að liggja fyrir við stefnumótun, forgangsröðun og val á loftslagsaðgerðum til að hægt sé að tryggja réttlát umskipti. Ráðast þarf í mun breiðari og dýpri þekkingaröflun, greiningu og stefnumótun í tengslum við réttlát umskipt. Réttlát umskipti eru marglaga og felast í réttlátri málsmeðferð, þ.e. að samráð sé haft við launafólk og almenning. Réttlát umskipti felast einnig í réttlátri skiptingu gæðanna, þ.e. að kostnaði og ávinningi eða tækifærum og byrðum af breytingunum sé dreift með réttlátum hætti. Þá er nauðsynlegt að taka tillit til og viðurkenna þann ójöfnuð og það óréttlæti sem felst í núverandi efnahagskerfi og þjóðskipulagi og taka mið af því í stefnumótun og ráðast í aðgerðir sem eru til þess fallnar að bæta úr því tjóni sem hefur orðið vegna þess og koma í veg fyrir frekara tjón sem flyst yfir á

⁵ <https://www.canada.ca/en/natural-resources-canada/news/2021/07/canada-launches-just-transition-engagement.html>

⁶ <https://www.stjornarradid.is/library/02-Rit--skyrslur-og-skrar/Adgerdaaetlun%20i%20loftslagsmalum%20onnur%20outgafa.pdf>

framfærðarkynslóðir. Nauðsynlegt er að vinna sem þessi sé unnin þverfaglega, innan stjórnsýslunnar sem og utan hennar.

Fjármögnun loftslagsaðgerða og beiting hagrænna stjórnækja

Alþýðusamband Íslands tekur undir að verja þurfi meira fjármagni í loftslagsmál og leggja þurfi áherslu á að beina fjárfestingu í græna nýsköpun og uppbyggingu innviða. Fjármagni varið í loftslagsmál er vel varið en fjármögnun loftslagsaðgerða er fjárfesting sem skilar sér margfalt til baka. Að mati Alþýðusambands Íslands þarf undanfari slíkra fjárfestinga þó að fela í sér gerð heildrænnar atvinnu- og fjárfestingastefnu um uppbyggingu atvinnulífs og sköpun grænna starfa sem tekur mið af réttlátum umskiptum⁷. Fjárfesting í nýsköpun og atvinnulífi þarf að stuðla að réttlátum umskiptum og fjölgun fjölbreyttra góðra, grænna starfa sem standa undir góðum lífskjörum. Þá er nauðsynlegt að fjármögnun loftslagsaðgerða sé réttlát og að því fjármagni sem varið er í loftslagsaðgerðir sé varið með skilvirkum og réttlátum hætti. Eins og kemur fram í skýrslu Alþýðusambandsins um skatta og ójöfnuð frá árinu 2021 eru margir veikleikar í íslensku skattkerfi sem hægt er að bæta úr til að styrkja tekjustofna hins opinbera og koma á fót réttlátara og skilvirkara skattkerfi⁸. Grundvallarforsenda réttláttra umskipta er að beiting ríkisfjármála sé réttlát og stuðli að jöfnuði og tryggi velferð. Tryggja þarf að beiting hagrænna hvata í formi fjárfestingar, skattalegra ívilnana styrkja og niðurgreiðslna, sem og beiting lata í formi margvíslegrar gjaldtöku og skattheimtu, sé réttlát og stuðli að jöfnuði.

Hingað til hafa aðgerðir stjórnvalda og beiting fyrrnefndra stjórnækja ekki verið í anda réttláttra umskipta. Sem dæmi hafa skattar og gjöld tengd olíunotkun og bifreiðum verið hækkaðir skarpt auk þess sem stendur til að leggja á vegtolla. Allt eru þetta flatir skattar sem koma verst niður á tekjulægri hópum og leggjast ofan á verð þeirrar grunnþjónustu sem samgöngur teljast til. Þess ber að geta að Ísland var með fimmta hæsta heildarverð kolefnis (e. effective carbon rate) af 37 aðildarríkjum OECD árið 2018⁹. Heildarverð kolefnis eru öll gjöld á bensín og olíu sem hafa sömu áhrif á hegðun neytenda og kolefnisgjald þrátt fyrir að vera ekki hugsuð sem slík. Í þessu samhengi ber að hafa í huga að framkvæmdir við borgarlínu eru ekki hafnar og að gæði almenningsgangna hér á landi eru almennt lítil og aðgengi að þeim takmarkað og geta þær því ekki talist raunhæfur valkostur fyrir stóran hluta fólks. Góðar, skilvirkar og hagkvæmar samgöngur eru nauðsynlegar fyrir samfélag og atvinnulíf og eru þær forsenda þess að fólk geti tekið þátt á vinnumarkaði.

Á sama tíma og álögur eru lagðar á launafólk og almenning hlifa stjórnvöld stórum atvinnuvegum eins og sjávarútvegi við álögum vegna loftslagsbreytinga en styrkja þá í stað þess fjárhagslega eins og miðstjórn Alþýðusambands Íslands ályktaði um árið 2021¹⁰. Ósamræmi í aðgerðum stjórnvalda gagnvart almenningi og stórum atvinnuvegum er í engu samræmi við ábyrgð á vandanum né getu til þess að takast á við hann og er birtingarmynd óréttláttrar beitingar ríkisfjármála. Þannig eru loftslagsaðgerðir í sjávarútvegi ekki í neinu samræmi við hve stór hluti útlosunar gróðurhúsalofttegunda stafar frá fiskiskipum né í

⁷ https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/WCMS_824102/lang-en/index.htm

⁸ https://www.asi.is/media/317372/skattar-og-ojofnudur_skyrsla_070921.pdf

⁹ <https://www.loftslagsrad.is/library/Greinargerdir/Opinber%20fj%20c3%a1rm%20c3%a1l%20og%20loftslagsm%20c3%a1l%20%20Loftslagsr%20c3%a1%20c3%b0%202022-06-09.pdf>

¹⁰ <https://www.asi.is/frettir-og-utgafa/frettir/almennar-frettir/alyktun-midstjornar-asi-um-hugmyndafrædi-rettlatra-umskipta-og-orkuskipti-i-sjavarutvegi/>

samræmi við fjárhagslega getu og burði sjávarútvegsins til að standa straum af þeim kostnaði sem fylgir grænum umskiptum¹¹. Þetta er einungis dæmi um óréttlátar aðgerðir stjórnvalda í loftslagsmálum sem eru ekki til þess fallnar að stuðla að jöfnuði né sátt sem koma má í veg fyrir ef aðgerðir eru mótaðar með réttlát umskipti að leiðarljósi.

Alþýðusambandið styður megininntak þingsályktunartillögunar en telur að hún innihaldi of nákvæma útlistun á aðgerðum sem ekki er víst að séu til þess fallnar að stuðla að réttlátum umskiptum né séu skilvirk eða hagkvæm leið til að draga úr útlosun gróðurhúsalofttegunda samanborið við aðrar aðgerðir. Þar ber helst að nefna tillögu um hærri og markvissari niðurgreiðslu rafmagnsbifreiða en ekki liggur fyrir að slíkar aðgerðir stuðli að réttlátum umskiptum né séu þær skilvirkasta leiðin til að draga úr útlosun gróðurhúsalofttegunda. Niðurgreiðsla rafbíla sem er afar kostnaðarsöm aðgerð og sú aðgerð sem mestu fjármagni hefur varið í en vísbendingar eru um að hún hafi helst gagnast tekjuhærri hópum sem er ekki í anda réttláttra umskipta. Orkuskipti eru nauðsynleg til að ná markmiði um kolefnishlutleysi en margvíslegar leiðir eru færar til að hraða orkuskiptum. Þar ber að nefna uppbyggingu innviða fyrir rafbíla en slík uppbygging hefur setið á hakanum hér á landi og hefur hún ekki haldið í við fjölgun rafbíla. Innviðauppbygging er ekki einungis nauðsynleg til að halda í við fjölgun rafbíla heldur hvetur hún beinlínis til rafbílakaupa.

Alþýðusamband Íslands telur að þingsályktunartillaga um réttlát græn umskipti ætti að hljóta brautargengi en að gera megi minniháttar breytingar á greinargerðinni í samræmi við þær athugasemdir sem hér hefur verið farið yfir.

Virðingarfyllst,

f.h. Alþýðusambands Íslands

Auður Alfa Ólafsdóttir

sérfræðingur í umhverfis- og neytendamálum

¹¹ Veiðigjöld voru 4,9 milljarðar árið 2019 á meðan auðlindarenta (arðsemi af náttúruauðlind eftir að kostnaður svo sem laun, aðföng og fjárfesting hefur verið dregin frá) vegna fiskveiða fyrir árin 2008-2019 var 30-70 milljarðar á ári. Sjá: https://www.asi.is/media/317372/skattar-og-ojofnudur_skyrsla_070921.pdf